

ΟΙ ΘΕΣΕΣ ΜΙΑΣ ΟΜΙΛΙΑΣ

ΤΟΥ ΚΟΥ ΜΑΝΩΛΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ.

Τὸν περασμένο Μάη (1917) ὁ κ. Μ. Τριανταφυλλίδης, ὁ γνωστὸς γλωσσολόγος, ἔκαμε μιὰ ὁμιλίαν στὸν Ἐκπαιδευτικὸ Ὅμιλον τῆς Ἀθήνας με θέμα «Ἡ δημοτικὴ στὴ λογοτεχνία καὶ στὴν ἐπιστήμην» μέρος μιᾶς μεγάλης μελέτης του, ποῦ σύντομα θὰ δημοσιευτεῖ στὸ Δελτίο τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου με τὸν τίτλο «Ἡ γλώσσα μας στὰ 1914-1916».

Γιὰ πρώτη φορὰ θὰ μᾶς παρουσιαστεῖ μιὰ τέτοια μελέτη, γιατί ὡς σήμερις κανεὶς δὲ σκέφτηκε νὰ ζητάσει τὴ σημερινή κατάστασιν τῆς γραφτῆς μας γλώσσας. Ξεχνούσαμε τὴ σημερινή πραγματικότητά καὶ τὴν παραμελούσαμε, ἴσως γιατί καταλαβαίναμε πὼς αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι παρὰ μεταβατικὴ.

Ἐλπίζουμε πὼς ἡ μελέτη αὐτὴ τοῦ κ. Μ. Τριανταφυλλίδου, ποῦ ζητάει σὲ ἐπιθεώρηση ἀναλυτικὴ ὅλα τὰ ζητήματα, πέρνοντας γιὰ βάση τὶς τελευταῖες ἐκδόσεις, θὰ βοηθήσει ὅχι μόνον τὸν περιορισμὸ τῆς γλωσσικῆς μας ἀναρχίας μὰ καὶ τὴν τελικὴ διαμόρφωσιν τῆς σύγχρονης μας γλώσσας.

Τῆς ὁμιλίας του αὐτῆς τὶς θέσεις ὁ κ. Μ. Τριανταφυλλίδης εἶχε τὴν καλὸσύνῃ νὰ στείλῃ πρὸς τὰ «Γράμματα». Οἱ θέσεις αὐτές, ποῦ δείχνουν τὴν ἀντίληψιν ποῦ ἔχουν τὰ μέλη τοῦ «Ὁμίλου» γιὰ τὸ ζήτημα μας, δημοσιεύονται πρὸς αὐτὸ κατὰ μὲ δύο λόγια εἰσαγωγικά καὶ ἐξηγηματικά, σύμφωνα με τὴν ἀντίληψίν μας.

✱

Σὲ κάθε γλώσσα πρέπει νὰ ξεχωρίσουμε δύο κύριες μορφές της, τὴ λογοτεχνικὴ καὶ τὴν ἐπιστημονικὴ. Ἡ πρώτη ἀντιπροσωπεύει αὐτὴν τὴ ζωὴ σὲ κάθε ἔθνος καὶ γι' αὐτὸ περιλαμβάνει ὅλες τὶς πρὸ ζωντανές, τὶς πρὸ κοινὲς λέξεις, καὶ σχετικὰ λιγοστὲς λόγιες ἢ δασκαλεμένες. Ἡ δευτέρη, ἡ ἐπιστημονικὴ, ποῦ δὲ θίγει τὴ ζωὴν, ἀφοῦ ζητάει θεωρητικὰ καὶ ἀφρημένα πράγματα ἄσκειται ἀπ' αὐτὴν, περιλαμβάνει, ἀντίθετα ἀπὸ τὴ λογοτεχνικὴν, ὅλες τὶς λόγιες (ἀφρημένες ἔννοιες, ἐπιστημονικοὺς ὅρους κλπ.) καὶ λιγοστὲς κοινὲς λέξεις.

Ἦτανε λοιπὸν ἐπόμενο καὶ φυσικὸ ἡ δημοτικὴ, σὰ ζωντανὴ γλώσσα ποῦ εἶναι, νὰ καταχτήσῃ πρῶτα ἀπ' ὅλα τὰ πρὸ ζωντανὰ στοιχεῖα τῆς καθαρῆς καὶ τελευταίας ἐκείνης ποῦ δὲν τὴ θίγανε διόλου. Καὶ γι' αὐτὸ, μιλώντας γενικά, λέμε πὼς ἡ δημοτικὴ προχωρεῖ στὴν κατάκτησιν τῆς ἑστί : κοινὲς λέξεις τῆς λογοτεχνίας, λόγιες λέξεις τῆς λογοτεχνίας, κοινὲς λέξεις τῆς ἐπιστήμης, λόγιες λέξεις τῆς ἐπιστήμης, χωρὶς βέβαια νὰ κρατᾷ διαστήματα στὶς διαφορὰς αὐτὲς κατηγορίας.

Μὲ τὴν καλλιέργειαν καὶ προκοπὴν τῆς νέας γραφομένης μεγαλώνει ἡ ἀνάγκη νὰ μελετηθῇ ἡ σημερινὴ γλωσσικὴ κατάστασις καὶ ἡ συγγραφικὴ χρῆσις, ὥστε νὰ μορφωθῇ γρηγορώτερα ἡ νέα γλώσσα.

α) Ἡ γραμματικὴ διαμόρφωσις τῆς λογοτεχνικῆς μας γλώσσας, ὅπως γράφεται ἀπὸ τοὺς δοκιμώτερους συγγραφεῖς, παρουσιάζει

άρκετά ικανοποιητική ένότητα και επάρκεια για τους σημερινούς όρους της λογοτεχνίας. Στο τυπικό ακολουθεί τη λαϊκή γλώσσα· οι εξαιρέσεις είναι λίγες και σπάνιες· στη φωνολογία δείχνει κάποια συστηματικώτερη απομάκρυνση, κυρίως στις λόγιες λέξεις. Την προκοπή της λογοτεχνικής γλώσσας θα βοηθήσει κατάλληλη συστηματική μεταφραστική εργασία.

Βλέπουμε δηλαδή πώς η λογοτεχνική μας γλώσσα μπορεί κανείς να πει πώς βρίσκεται στά πρόθυρα της αποκατάστασης της, αφού, έχτος από το λεξιλόγιό της, το τυπικό της είναι της δημοτικής καθώς και η φωνολογία της, έχτος από λιγότερες εξαιρέσεις κι αυτές στις λόγιες μονάχα λέξεις. Και αυτό είναι φυσικό, γιατί, καθώς είπαμε και πιο πάνω, οι λόγιες λέξεις πάντα αντιτίθενται περισσότερο κ' εύκολα δεν αφομοιώνονται, γιατί δεν είναι της πρώτης χρήσης και δεν τρίβονται καθημερινά στο στόμα του λαού. Μά πρέπει να είμαστε βέβαιοι πώς αυτές οι σημερινές εξαιρέσεις, όχι τόσο στη φωνολογία όσο στο τυπικό, σύντομα θα αφομοιωθούν ή το πολύ σύντομα θα περιοριστούν σε μετρημένες πιά γραμματικές εξαιρέσεις.

Όσο για την παρατήρηση του κ. Μ. Τριανταφυλλίδη σχετικά με τη μεταφραστική εργασία αυτή μās φαίνεται πολύ σωστή, γιατί μεταφράζοντας τὰ ξένα έργα, που θ' αντιπροσωπεύουν πολιτισμό ανώτερο, θα μεταχειτούμε πιο πολύπλοκες έννοιες, πιο πλούσιο λεξιλόγιο για να τὰ αποδώσουμε, και έτσι θα συντείνουμε μ' αυτό στον πλουτισμό και προκοπή της γλώσσας μας.

Για να υπηρετηθούν όμως πλατύτερα όλες οι πνευματικές και κοινωνικές ανάγκες η λογοτεχνική γλώσσα δεν επαρκεί. Πρέπει να λογαριάσει τη σημερινή πραγματικότητα και να προσαρμοσθή σ' αυτήν, κρατώντας πάντα τη δημοτική της βάση.

Έξω από τη λογοτεχνικήν χρήση παρουσιάζεται η δημοτική σέ αρκετά σχετικώς έργα, ακολουθώντας το δρόμο που της έδειξε η λογοτεχνία.

Πρόκειται για την Έπιστήμη και την επιστημονική της γλώσσα. Γεμάτη από όλες τις λόγιες λέξεις και με σκοπό να μελετήσει κ' εκθέσει πράγματα όχι τόσο σφυχτοδεμένα με τη ζωή, είναι απομακρυσμένη απ' αυτήνα και γι' αυτό και μιὰ συστηματική και μιὰ νεκρή ακόμη γλώσσα μπορεί να την υπηρετήσει. Μ' όλα αυτά την επίδραση της ζωντανής δημοτικής και στην επιστημονική μας γλώσσα βρίσκουμε.

β) Της νέας αυτής γραφομένης ο κοινός τύπος έχει βρεθή· που και που θα είχε να δεχτή ή γραμματική της διπλούς δημοτικούς τύπους.

Αν έχουμε στην κοινή δημοτική αρκετούς διπλούς τύπους (λέγουμε· λέμε, γράφτηκε·γράφηκε κλπ.) αυτό συμβαίνει γιατί η νέα γραφή μας γλώσσα δεν έχει ακόμη πολλῶ χρόνῳ γραφή ζωή. Λίγος καιρός είναι

ἀκόμα πού γνώρισε τὴν δεσμὰ τῆς γραφῆς καὶ γι' αὐτὸ ἐπόμενο ἦταν ν' ἀποκτήσει τὴν τυπικὴ αὐτῆς ποικιλία. Μὰ τὴν ποικιλία αὐτὴν τῆς γλώσσας μας θὰ περιορίσει βέβαια ἡ συγγραφικὴ μελλοῦμενη παραγωγή. Ἡ καλαισθητικὴ τοῦ συγγραφέα θὰ παῖξει πολὺ ρόλο, μὰ καὶ ἡ σχετικὴ ἐπιστημονικὴ καὶ λογικὴ ἀντίληψη δὲν πρέπει νὰ ξεχνιέται. Γι' αὐτὸ ἀπαραίτητο γιὰ κείνους πού θὰ γράφουνε φρονοῦμε πὼς πρέπει νάβῃ ἡ μελέτη καὶ τὸ συχνὸ συμβούλεμα τῶν ἔργων τοῦ κλασικοῦ Ψυχάρη.

Περισσότερες δυσκολίες παρουσιάζει : ὁ καθαρισμὸς ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα.

γ) Ὡς πρὸς τὸ λεξιλόγιο δὲ δημιουργοῦνται πιά συστηματικὰ λέξεις, καθὼς ἄλλοτε, — σὲ ἀρκετὲς περιστάσεις θὰ μείνουν διπλῆς λέξεις, ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα καὶ τὴ δημοτικὴ, — κάποτε μὲ διαφορετικὴ ἀπόχρωση στὴ σημασίαν τους.

Ἀρκετοὶ εἶναι ἐκεῖνοι πού, ἐδῶ καὶ μερικὰ χρόνια, σκεφτήκανε νὰ ἀντικαταστήσουν ἀρκετὰς λόγιες καθαρευουσιάνικες λέξεις μὲ ἄλλες πρὸς εὐκολονόητες, μεταφράζοντάς τες ἢ φκιάνοντας κατάλληλα καινούργιες. Καὶ ἔτσι δημιουργηθήκανε ἡ ἀπανωσιά, ἡ σκεπασία, τὸ ξετύλιγμα κλπ. Μὰ φαίνεται πὼς οἱ ἀντίστοιχοι τους λέξεις (ἐπιφάνεια, ἐκλειψη, ἐξέλιξη) ἔχουνε πιά καθιερωμένη χροιά καὶ γι' αὐτὸ δὲ θὰ μπορέσουνε ἴσως ν' ἀντικατασταθοῦν.

Σὲ μερικὰς ὁμως περιστάσεις ἡ νέα γραφὴ μας γλώσσα θὰ κρατήσῃ βέβαια τὶς νέες λέξεις παράλληλα μὲ τὶς παλιές, συχνὰ μὲ μιὰ μικρὴ ἀπόχρωση στὴ σημασίαν. Ἐτσι τὸ ψυχόρμητο φαίνεται νὰ κρατηθεῖ κοντὰ στὸ ἔστιχο, ὁ παλμὸς κοντὰ στὸ καρδιοχτύπι, ἡ ἐργασία κοντὰ στὴ δουλειὰ κλπ. φαίνόμενο πού βρῖσκουμε σὲ ὅλες τὶς γλώσσες τῆς Εὐρώπης.

δ) Σχετικὰ μὲ τὴ λογοτεχνία ἡ ἐπιστήμη θὰ παρουσιάσῃ ἀναγκαστικὰ στὴ φωνητικὴν ἡ περισσότερους δασκαλισμοὺς.

Αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ μᾶς παρεξενέψει. Οἱ φτογγολογικοὶ ἢ φωνητικοὶ κανόνες σὲ κάθε γλώσσα δημιουργοῦνται ἀπὸ τὴν πρὸ κοινὴν μας ὁμιλία καὶ μονάχα σ' αὐτὴν μποροῦμε νὰ τοὺς βροῦμε. Ἡ ἐπιστημονικὴ γλώσσα δὲν κἀναι παρὰ νάκολοῦν τοὺς νόμους τῆς πρὸ κοινῆς μας γλώσσας. Μὰ ἐπειδὴ ἡ ἐπιστημονικὴ μας γλώσσα δανεῖζεται τόσο συχνὰ λέξεις καὶ ὄρους ἐπιστημονικοὺς ἀπὸ πρὸ ἀρχαῖες ἐποχὰς τῆς ἰδίας γλώσσας, καὶ ἐπειδὴ μ' αὐτὰς τὶς λέξεις ὁ ἐπιστήμονας δὲ σκοπεύει νὰ παραστήσῃ παρὰ ἀφηρημένους ἔννοιες, γι' αὐτὸ πέρνει τὶς λέξεις ὅπως τὶς βρῖσκει, μὲ τὴν πρὸ ἀρχαία τους φωνολογίαν, ἔτσι τὶς μεταχειρίζεται, καὶ ἔτσι τὶς καθιερώνει. Δὲν εἶναι λοιπὸν παράξενο ἂν οἱ λόγιες ἐπιστημονικὲς μας λέξεις ἔχουνε κάποτε φωνολογίαν μιᾶς πρὸ ἀρχαίας ἐποχῆς. Γι' αὐτὸ γράφοντας ἕνα νομικὸ θέμα θὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ παρὰπτωμα, ἂν καὶ πρὸ κάτω θὰ γράφῃ **φταίω**.

ε) Καὶ στὸ τυπικὸν θὰ διατηρήσῃ μερικοὺς λόγιους τύπους. Ἐτσι ἡ γραμματικὴ θὰ ἔχῃ σὲ μερικὰς περιστάσεις τύπους διπλοῦς.

Αὐτὸ πού εἶπαμε γιὰ τὶς λόγιες λέξεις τῆς ἐπιστήμης σχετικὰ μὲ τοὺς

φρονολογικούς κανόνες δὲν μπορούμε νὰ τὸ ποῦμε καὶ στὸ τυπικό, γιατί ἀνάγκη νὰ ἔχουμε ὁμαλότητα στὶς πιτώσεις, στὶς κλίσεις, στὰ ῥήματα, παντοῦ μιὰ γραμματική. Μὰ βέβαια ἡ ἐπιστημονικὴ μας γλῶσσα, τὸ τελευταῖο αὐτὸ προπύργιο τοῦ σχολαστικισμοῦ, δὲν μπορούσε τόσο γρήγορα νὰ ποχτήσῃ τὴν πιὸ μεγάλη ὁμαλότητα ποὺ βρίσκουμε στὸ τυπικὸ τῆς λογοτεχνικῆς μας γλώσσας. Γι' αὐτὸ γιὰ ἀρκετὸ καιρὸ ἀκόμα θὰ ἔχουμε ἀρκετοὺς διπλοὺς τύπους (τῆς ῥάχης—τῆς πραγματικότητος) στὸ τυπικὸ τῆς ἐπιστημονικῆς μας γλώσσας, πράμα ποὺ θὰ περιοριστεῖ πολὺ μὲ τὸν καιρὸ, ἔχτὸς ἴσως ἀπὸ ἀσήμαντες ἐξαίρεσεις.

ζ) Ἡ σύνταξι τῆς νέας γραφομένης δὲν ἔχει ἀκόμη διαμορφωθῇ τελειωτικά. Γιὰ νὰ γίνῃ αὐτό, καὶ γιὰ νὰ κανονιστοῦν καὶ τὰλλα γραμματικὰ ζητήματα, σύμφωνα μὲ τὶς φραστικὲς ἀνάγκες, στὴν ἐπιστήμην ἰδίως, πρέπει νὰ γράβουν πολλοί. Τὸ ἔργο εἶναι μεγάλο καὶ ἡ γραπτὴ γλῶσσα ἐνὸς ἔθνους δὲν ὀριμαίνει μόνη της. Τὸ σκοπὸ αὐτὸ θὰ βοηθήσῃ μιὰ βιβλιοθήκη μὲ ἐπιστημονικὰ καὶ ἐκλαϊκευτικὰ ἔργα πρωτότυπα καὶ μεταφράσεις.

Ἡ σύνταξι μιᾶς γλώσσας εἶναι αὐτὸς ὁ τρόπος ποὺ ἀκολουθεῖ στὴ σκέψην του ὁ καθένας. Γι' αὐτὸ ἡ σύνταξι ἔχει ἄμεση σκέση μὲ τὴ σκέψην καὶ γι' αὐτὸ ἀκόμα ἡ σύνταξι μαζὺ μὲ τὸ τυπικὸ εἶναι τὰ πιὸ κύρια στοιχεῖα κάθε γλώσσας. Ὁ Γάλλος σκέφτεται γαλλικά, ὁ Ἄγγλος ἀγγλικά καὶ ὁ καθαρευουσιάνος καθαρευουσιάνικα. Ἐπειδὴ λοιπὸ στὴν ἐπιστήμην μάθαμε νὰ σκεφτούμαστε μὲ τὸ μηχανισμό τῆς καθαρεύουσας καὶ ἐπειδὴ ὁ μηχανισμὸς αὐτὸς κατάντησε σὲ μιᾶς δευτέρῃ φύσιν, γι' αὐτὸ ὄχι μόνο μᾶς εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ ἀποχωριστοῦμε ἀπ' αὐτόνε στὴν ἐπιστημονικὰ μας γλῶσσα, μὰ συχνὰ καταλαβαίνουμε πὼς ὁ μηχανισμὸς αὐτὸς τῆς καθαρεύουσας σκλαβώνει καὶ τὴν ἀπλὴν μας ὁμιλίαν καὶ τὴ λογοτεχνικὴν μας γλῶσσα. Καὶ ἐπειδὴ ἀλλαγὴ τῆς σύνταξης σημαίνει ἀλλαγὴ στὸ σύστημα αὐτῆς τῆς σκέψης, γι' αὐτὸ ἡ ἀλλαγὴ αὐτὴ τόσο μᾶς δυσκολεύει. Μὰ ἡ μελλούμενη καὶ πιὸ πλατεῖα χρῆσις τῆς δημοτικῆς σὲ ὅλους τοὺς κλάδους τῆς πνευματικῆς ζωῆς μας θὰ κάμει ὥστε γρήγορα νὰ διαμορφωθεῖ καὶ αὐτὴ ἡ σύνταξι μας.

η) Εἶναι πιθανὸ πὼς μὲ τὸν καιρὸ θὰ κανονιστοῦν σύμφωνα μὲ τὴ δημοτικὴν μερικὰ ἀπὸ τ' ἀναφομοίωτα γιὰ τὴν ὥρα στοιχεῖα τῆς νέας γραφομένης.

Νομίζουμε πὼς δὲν εἶναι πιθανὸ μὰ βέβαιο πὼς σιγὰ σιγὰ πολλὰ ποὺ πολλοὶ τὰ θεωροῦν ἀναφομοίωτα καὶ τάχα καθιερωμένα, θὰ κανονιστοῦνε θαμὰσια καὶ σύμφωνα μὲ τὶς ἀνάγκες τῆς δημοτικῆς. Ἡ ἀνάγνωσις, ποὺ τόσο ἔλλειπε μὲ τὴν καθαρεύουσαν καὶ ποὺ σίγουρα μὲ τὴ δημοτικὴν θὰ ξαπλωθεῖ σὲ ὅλες τὶς κοινωνικὰς μας τάξεις, καὶ ἡ εἰσαγωγή τῆς δημοτικῆς στὰ σχολεῖα μας, θὰ συντείνουνε πάρα πολὺ σ' αὐτὴν τὴν ἀφομοίωσιν. Γι' αὐτὸ τὸ λόγον καθήκον κάθε φωτισμένου νομίζουμε πὼς εἶναι νὰ βοηθήσῃ μὲ κάθε μέσο, μὲ τὰ γραφτά του πρῶτα ἀπ' ὅλα, τὴν ἀφομοιωτικὴν αὐτὴν δουλειάν, γιὰ νὰ μπορούμε νὰ φθάσουμε πιὸ γρήγορα στὸ ποθητὸ μεγάλο τέρμα.